

CDA

*Eindadvies CDA
expertisenetwerk
energietransitie*

Inhoudsopgave

Inleiding

1. Visie op duurzaamheid
2. Een groen realistische strategie
3. Elektriciteit / energie
4. Gebouwde omgeving
5. Industrie
6. Landbouw en landgebruik
7. Mobiliteit

Inleiding

In 2018 zijn door het partijbestuur kerngroepen ingesteld met als doel om CDA leden met een specifieke deskundigheid bijeen te brengen voor een tijdelijk expertisenetwerk. De kerngroep “ruimte en rentmeesterschap” heeft hierop een voorstel ingediend voor het opstellen van een expertisenetwerk over de energietransitie. Het partijbestuur heeft in september 2018 ingestemd met de opzet. Eind 2018 zijn via verschillende kanalen experts geworven: via bestaande netwerken zoals WI, het duurzaamheidsnetwerk (voorheen duurzaamheidsberaad), CDJA, CDAV, via een oproep in de landelijke nieuwsbrief en via persoonlijke contacten is het netwerk uitgebreid tot een groep van bijna 50 enthousiaste experts.

De diversiteit in deelnemers was groot, qua expertise, man/vrouw, jong/oud, stad/ platteland, opleidingsniveau, bestuurlijke ervaring etc. De discussies waren levendig, inhoudelijk, constructief en respectvol. Wat mensen bond was een gemeenschappelijk besef dat we met elkaar verantwoordelijk zijn voor onze aarde en dat we in dit besef ons willen inzetten voor een land dat we willen doorgeven aan volgende generaties. Tegelijkertijd was er ook het besef dat oplossingen niet eenvoudig zijn, de realiteit weerbarstig en complex kan zijn en dat het van belang is om als partij zorgvuldig een goede strategie uit te stippelen.

Bij de start van dit project hadden wij twee doelen:

1. We willen graag een beweging binnen het CDA versterken waarbij duurzaamheid een integraal onderdeel wordt van de afweging en inspiratie die CDA leden in hun hart meenemen om maatschappelijk te acteren. Een vraag hierbij is welk appèl wij als partij op het gebied van klimaat en energietransitie willen doen aan de samenleving.
2. Daarnaast willen we een concreet advies uit te brengen met antwoord op de volgende vragen:
 - i. Welke politieke visie zou het CDA op de concrete vraagstukken rond klimaat en energie transitie kunnen c.q. moeten hebben?
 - ii. Hoe kunnen we deze visie daadwerkelijk in de praktijk brengen? Hierbij maken we een onderscheid naar de vijf maatschappelijke velden uit het klimaatakkoord – energieopwekking, industrie, mobiliteit, landbouw en gebouwde omgeving - Concrete voorstellen zouden hiermee in lijn moeten zijn en vertaald kunnen worden naar ieders eigen situatie en verantwoordelijkheid en ook mogelijk input kunnen zijn voor verkiezing programma's.
 - iii. Hoe kunnen we dit realiseren samen met mensen, gericht om verbondenheid te stimuleren en draagvlak te creëren?

Wij hopen dat dit advies een deel van de antwoorden geeft op bovenstaande vragen. Het is positief dat er op veel plekken binnen het CDA initiatieven zijn om na te denken over duurzaamheid. Een politieke partij leeft wanneer er op verschillende plekken over belangrijke thema's wordt meegedacht. Wij hopen met dit advies een constructieve bijdrage te leveren en een goede reflectie te hebben geboden aan de inzet van de vele deelnemers aan het expertisenetwerk energietransitie.

De kerngroep “ruimte & rentmeesterschap”,

*Derk Boswijk, Derk van Bijsterveldt, Willemien Vreugdenhil, Tjerk Wagenaar
Niek Wijmenga (vz)*

1. Visie op duurzaamheid

1.1 Klimaatvraagstuk als kans

De urgentie is groot; wetenschappers waarschuwen al decennia voor het opwarmende effect van broeikasgassen in onze atmosfeer. Dit heeft grote gevolgen voor mens, plant en dier en daarmee ook hoe we als mensen op onze aarde leven en kunnen leven. Niet alleen in Nederland, maar vooral de minder ontwikkelde en kwetsbare gebieden. Het inspelen hierop biedt enorme kansen maar beperkt ook grote bedreigingen zoals ziektes en hongersnood, migratie en oorlogen.

Het besef is doorgedrongen dat dit een probleem is dat opgelost moet worden. Het klimaatakkoord van Parijs - temperatuur stijging beperken tot maximaal 2 graden en streven naar 1,5 graad - was een mondiaal keerpunt. En ieder land is nu bezig om zijn of haar bijdrage aan de oplossing te leveren. De aard van deze metamorfose is volgens velen niet alleen technisch en financieel, maar vooral sociaal en wellicht ook spiritueel van karakter. Zoals in de encycliek *Laudatio Si* beschreven gaat het om het herstellen van de relatie tussen planeet en mens en tussen de mensen onderling.

Klimaat is daarom ook een dominant onderwerp op de politieke agenda. Komend half jaar moet de landelijke politiek beslissingen nemen over de concrete invulling van het Urgenda vonnis (25% CO₂ reductie t.o.v. 1990 in 2020), een klimaat akkoord afsluiten om minimaal 49% CO₂ te reduceren in 2030 en de Klimaatwet is aangenomen in de Senaat. Hoewel de schattingen uiteenlopen, is de verwachting dat de extra kosten maximaal 1% van ons nationaal inkomen bedragen. Daarmee zou dit voor iedereen haalbaar en betaalbaar moeten kunnen zijn.

Het directe effect van Nederlandse klimaatmaatregelen is op mondiale schaal klein. Tegelijkertijd hebben wij als rijk land een verantwoordelijkheid te nemen en biedt de energietransitie ook kansen om voorop te lopen in de economie van de toekomst. Niet alleen op de bekende terreinen van water en agro, maar ook op nieuwe terreinen als duurzame energie systemen en circulariteit. Net als de deltawerken een impuls waren voor de mondiale koppositie in watermanagement, zo zijn er veel kansen op nieuwe terreinen.

1.2 CDA richtinggevend

Voor het CDA zijn dit uitgelezen momenten om richting te geven vanuit onze kernwaarden – rentmeesterschap, solidariteit, publieke rechtvaardigheid en gespreide verantwoordelijkheid - We hebben de positie, als volkspartij en regeringspartij, om dit te doen. Van vele kanten stellen mensen ons de vraag hoe “rentmeesterschap” terug te vinden is in onze posities en communicatie. Rentmeesterschap gaat niet uitsluitend over duurzaamheid, maar ook over het aandragen van ideeën die op de lange termijn financieel haalbaar zijn. Vanuit christendemocratisch perspectief zijn wij een partij van de oplossingen, geworteld in de menselijke waarden. Dat kan mensen hoop en kracht geven om samen deze uitdaging op te pakken, waar ieder zich in herkent en erkent voelt, mee kan doen en een bijdrage kan leveren.

We zijn zeker en trots over ons fundament en kijken met vertrouwen naar de toekomst. We staan voor de gedeelde waarden die ons verbinden, voor de traditie van tolerantie en verantwoordelijkheid en voor de joods-christelijke wortels die ons land hebben gevormd tot een van de mooiste plekken op aarde. In een onrustige wereld vormen juist deze gedeelde waarden en tradities de identiteit van onze samenleving. Wij zijn een open, democratische rechtsstaat, waar ieder mens meedoet, rechten en plichten kent en oog heeft voor de ander.

Dat is wie we zijn en dat is waar we voor staan en die traditie koesteren en verdedigen we.

Zo kijken we ook naar de duurzaamheid, het inspelen op en beperken van klimaatverandering. De aarde is ons toevertrouwd en we willen haar beter aan onze kinderen doorgeven. En ook voelen we ons verbonden met alle medemensen op aarde, speciaal ook de zwakkeren, die nu al lijden aan de gevolgen van de klimaatverandering. We voelen ons verantwoordelijk om er voor hen te zijn. En dat begint met het herkennen en erkennen van de noden en uitstralen dat we er samen voor staan. Het klimaatvraagstuk is daarom naast een technisch ook primair een sociaal vraagstuk, dat een beroep doet op onze waarden van solidariteit, rechtvaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid.

1.3 Uitstekende uitgangspositie

Wij leven in een welvarend land en hebben veel kennis en vaardigheden om zowel klimaatverandering te beperken als om waar nodig aanpassingen mogelijk te maken. Denk hierbij bijvoorbeeld aan onze leidende rol in voedselvoorziening en bescherming tegen het water. De technische oplossingen zijn er of zijn in ontwikkeling. We merken ook dat velen mensen en bedrijven stappen in de goede richting te zetten. En tegelijkertijd zien we ook dat velen op zien tegen de veranderingen. Zij vragen zich af of we het kunnen betalen, wat het betekent voor werk en andere maatschappelijke problemen die ook opgelost moeten worden.

Onze visie is dat klimaatverandering de kans biedt om naar een mooiere en betere samenleving toe te groeien. We willen dit snel en verantwoord doen; deze ingrijpende verandering lossen we samen op, iedereen moet mee kunnen doen en we doen het slim en tegen zo laag mogelijke kosten. Daarbij trekken we als Nederland zoveel mogelijk in Europees verband op en leveren we onze bijdrage aan het minder welvarende deel van de wereld. Lastige keuzes schuiven we niet vooruit en we zorgen goed voor hen die de nadelen ondervinden. We groeien binnen een generatie naar een duurzame samenleving, die circulair en klimaatneutraal is met een rijke flora en fauna en waar iedereen voluit en gelukkig kan leven.

Daarom stellen we eenduidige doelen per 5 jaar met als uitgangspunt de klimaatdoelen van "Parijs". We kiezen voor de verleiding om bedrijven en burgers stappen te laten zetten; iedereen moet er op vooruit kunnen gaan, het moet gemakkelijk en eenvoudig zijn en we doen het samen en op het juiste moment. En voor bedrijven en burgers die nadeel ondervinden, zoals verlies van werk, zorgen we voor passende oplossingen.

De overheid heeft daarbij een leidende rol. De Rijksoverheid zal de slimme en betaalbare lijnen uitzetten om de verandering vorm te geven, rekening houdend met een rechtvaardige verdeling van lasten. Het fiscale instrumentarium zal de juiste prikkels moeten geven om gewenste duurzame ontwikkelingen te stimuleren en vervuilende activiteiten te ontmoedigen. Sterke vereenvoudiging en lange termijn sturing moeten hiervoor de basis zijn. Het subsidie instrument kan tijdelijk ingezet worden om gewenste ontwikkelingen te stimuleren, zoals innovatie, kennis en marktontwikkeling en tijdelijke ondersteuning van onrendabele maatregelen.

Tot slot wordt ingezet om Europese kaders en wet- en regelgeving, inclusief marktordening, en de financiële stimulering in deze lijn aan te passen. Hiermee zorgen we voor internationale harmonisatie en versnelling.

1.4 Kortom

Klimaatverandering biedt onze samenleving de unieke kans om naar een betere, een mooiere en menswaardigere wereld toe te groeien. Bouwen aan deze wereld geeft energie,

doen we van harte en vraagt veel van ons. Zo willen we invulling geven aan een wereld die we door willen geven aan onze kinderen.

1.5 Onze aanpak

Er zijn interventies overkoepelend en voor de vijf markt segmenten - energie opwekking , industrie, mobiliteit, landbouw en landgebruik en gebouwde omgeving - nodig. Deze aanpak sluit aan bij de huidige benadering van de samenleving.

Hieronder wordt een voorzet gegeven voor mogelijke specifieke hoofdrichtingen. Wat is daarbij het hoofddoel wat we willen bereiken , hoe komen we tot een plan, wat verwachten we van de verschillende partijen en de overheid. Summier hebben we ook enkele ideeën aangegeven hoe mensen de verandering kunnen gaan dragen en tot slot wat zijn mogelijke keuzes.

“if you don’t know where you are going, you end up somewhere you don’t want to be”¹

De specifieke christendemocratische waarden zijn terug te vinden in het zetten van ambitieuze doelen hoe we met onze aarde omgaan (rentmeesterschap) , in het samen zetten van de gewenste stappen (gedeelde verantwoordelijkheid) en in het zorgen dat iedereen mee kan doen en compenseren van hen die met iets moeten stoppen (solidariteit).

We hebben gezocht naar volledigheid en willen daarom onderwerpen nooit in isolement bekijken. Wij weten dat de energietransitie geld gaat kosten. De schattingen lopen uiteen van 0,5% tot 1,0 % van wat wij met elkaar jaarlijks verdienen. Hoewel dit weinig lijkt, zijn er in ons land groepen mensen die zich geen extra kosten kunnen veroorloven Op dit punt kiest het CDA voor solidariteit. Wij leggen de kosten neer bij de mensen die deze kleine last wel kunnen dragen en ontzien hen voor wie dit te veel is. Uitgangspunt is dat we transitie tegen de laagste maatschappelijke kosten willen uitvoeren, bewust van de Europese context en met zoveel mogelijk draagvlak.

¹ Quote: Lawrence Peter Berra, Amerikaans honkballegende (1925-2015).

2. Een groen realistische strategie

Hoofddoel: Onze samenleving op een haalbare en betaalbare manier “verbouwen” naar een klimaat neutrale en circulaire samenleving en onze bijdrage delen met de rest van de wereld.

2.1 Maatschappelijke kosten

Versillende advies organisaties hebben de transitiepaden berekend op basis van de optimalisatie naar laagste maatschappelijke kosten. Schattingen lopen uiteen tussen de 0,5 en 1,0 % van ons nationaal inkomen. Het IPCC heeft in het rapport van oktober 2018 laten zien welke verschillende scenario's daadwerkelijk effectief kunnen zijn. Het IPCC geeft geen politieke voorkeur voor een type energieopwekking (nucleair, biomassa, zon of wind), maar hieruit blijkt wel dat de uitdaging van de energietransitie zo groot is dat alleen met zon en wind het bijzonder moeilijk wordt om de doelen te realiseren. Om de energievoorziening op een haalbare en betaalbare manier te verduurzamen, zal realistisch gekeken moeten worden naar de voor- en nadelen van de verschillende technieken. We sluiten a priori geen technieken, want dan zullen de kosten toenemen.

2.2 Europa

Europa stuurt al op een reductie van CO₂ uitstoot voor de energie sector en de industrie via het ETS (European Trading System). Kern daarvan is dat bedrijven CO₂ rechten moeten verwerven om CO₂ te mogen uitstoten en het aantal beschikbare rechten jaarlijks afneemt. De CO₂ prijs was in het verleden te laag, waardoor er geen prikkel van uitging. Inmiddels is de prijs sterk gestegen, waardoor ook dit mechanisme aan effectiviteit wint. Bedrijven die mondiaal concurreren krijgen nog een deel gratis rechten. De andere sectoren zoals mobiliteit / brandstoffen en landbouw worden gestuurd op normen. Tevens hebben de landen nog specifieke landendoelen gekregen ten aanzien van energiebesparing, duurzame energie opwekking en totale CO₂ besparing. De focus zal moeten liggen op een Europese aanpak en onze binnenlandse aanpak zal hierop moeten aansluiten.

2.3 Sturing op doelen van landen

De klimaat doelen voor Nederland zijn nu gebaseerd op de CO₂ eq uitstoot op Nederlands grondgebied. Dit leidt tot perverse prikkels omdat we productie naar het buitenland kunnen verschuiven en daarmee ook suboptimale besteding van middelen. Bij het benaderen van dit vraagstuk is ketendenken cruciaal. We kunnen ervan uitgaan dat binnenkort ook ons aandeel in de uitstoot van schepen en luchtvaart meegenomen gaat worden en dat import en export van CO₂ ook in onze nationale CO₂ rekening gaan komen. Het is dan ook gewenst om de sturing van CO₂ reductie integraal en niet per sector te benaderen en daar nu al mee te beginnen.

Het klimaat doel wordt nu als een jaarlijkse reductie opgave in de jaren 2030 en 2050 ten opzichte van 1990 gesteld. Eigenlijk gaat het om de netto cumulatief uitgestoten CO₂ – eq. Het stellen van jaarlijkse reductie doelen zou daar beter op aansluiten. Het lijkt daarom voor de hand te liggen om, aansluitend met de wet, naar minimaal vijf jaarlijkse emissie doelen te gaan en in de berekeningen al rekening te houden met scheepvaart en luchtvaart en import en export.

2.4 Sturing binnen Nederland

De CO₂ reductie zal uiteindelijk moeten worden uitgevoerd door partijen die nu emitteren. Zij zullen hiertoe gestimuleerd of verplicht moeten worden. Daarbij gaat het in eerste instantie om de bijdrage aan de uitstoot vermindering van Nederland en niet alleen wat ze in hun sector of zelf uitstoten.

Een eenvoudige sturing bestaat uit het sturen op CO₂ uitstoot conform de Europese sturing en de organisaties en particulieren die hierbuiten vallen, op normen te sturen. De uitwerking hiervan is complex. Industriële clusters kunnen kwetsbaar zijn voor internationale concurrentie. Wanneer één bedrijf uit een cluster valt, kan een heel cluster omvallen. Dit kan resulteren in verplaatsing van productie naar plekken op de wereld met minder efficiënte processen met relatief meer CO₂ emissie. Een slecht ontworpen CO₂ heffing kan verhoging van de mondiale CO₂ uitstoot tot gevolg hebben. Dit moet voorkomen worden.

Wil Nederland wat extra's doen of de duurzame ontwikkeling stimuleren dan kan dat door duurzame innovatie te steunen, zorgen dat de nieuwe randvoorwaarden er tijdig zijn zoals infrastructuur en vergunningen en dat samenwerking waar gewenst gefaciliteerd wordt. Omdat de overheid ook keuzes moet maken in werkgelegenheid, landgebruik, onderwijs en type activiteiten en een eigen verantwoordelijkheid heeft voor infrastructuur is planvorming gewenst. Onze voorkeur gaat uit naar planvorming samen met de maatschappelijke actoren en dat per maatschappelijke (deel) sector. Dat betekent dat de overheid op een nieuwe wijze vorm gaat geven aan de samenleving.

Het financiële instrumentarium zal ingezet moeten worden om de juiste prikkels te geven. De rijksoverheid stelt (à la de deltacommissie) een (regionale) regeringscommissaris aan die leiding geeft aan de uitvoering van de energietransitie om zo lange termijn stabiliteit en slagvaardigheid te garanderen.

2.5 Draagvlak en sociale rechtvaardigheid

Vanuit onze waarden zijn solidariteit, gespreide verantwoordelijkheid en rechtvaardigheid uitgangspunten voor deze verbouwing. Dat kunnen we vertalen naar

- De overheid bepaalt samen met bedrijven en burger het tempo van de verandering.
- Ieder burger en organisatie is zelf verantwoordelijk voor haar veranderingen. De overheid moet hen daarin ondersteunen, verleiden en coördineren waar nodig.
- De lasten moeten verdeeld worden waarbij de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen en de zwakkeren beschermd moeten worden. Wanneer gekozen wordt voor oplossingen met lage maatschappelijke kosten, zal verhoging van belastingen zoveel mogelijk vermeden kunnen worden. De inzet is om bestaande middelen doelmatig en doeltreffend te alloceren.

Tot slot willen we dat iedereen mee kan doen. De verleidingsstrategie zou daarbij leidend moeten zijn. Dit is concreet in te vullen door dat het gemakkelijk en eenvoudig en leuk moet zijn om stappen te zetten, dat het financieel aantrekkelijk moet zijn en dat het juiste moment gekozen moet worden. Dit zou er voor pleiten om (een groot deel van) de transitie uit de algemene middelen te financieren en uit de extra CO₂ opbrengsten.

Oplossingen per thema

3. Elektriciteit/ energie

Doel: Onze energie voorziening moet betrouwbaar, betaalbaar en in 2050 95% CO₂ neutraal zijn met beperkte afhankelijkheid van minder betrouwbare landen.

1. De Rijksoverheid maakt samen met de landelijke en regionale netbeheerders een integraal plan voor de verduurzaming van de energievoorziening in Nederland voor de periode 2020 – 2050. Dit is gebaseerd op de te verwachten ontwikkelingen van vraag en aanbod naar energie. Dit plan gaat van grof voor de lange termijn naar detail voor de korte termijn en krijgt een jaarlijkse update.
2. De landelijke en regionale netbeheerders zijn verantwoordelijk de uitrol en voor de balans van de publieke energie infrastructuur. Zij zorgen dat deze proactief aanwezig zijn en krijgen meer ruimte om private financiering, zoals van pensioenbeheerders en verzekeringmaatschappijen aan te trekken.
3. De energie bedrijven gaan de Noordzee als een belangrijke bron voor elektriciteit opwekking gebruiken. De in het klimaatakkoord geplande 49 TWh aan wind op zee in 2030 is minimaal nodig. Wanneer blijkt dat meer wind op zee haalbaar is, zal dit maximaal uitgebreid worden, waarbij een goede balans gevonden moet worden tussen huidige gebruikers zoals visserij en defensie en nieuw gebruik. Eventueel kunnen eilanden aangelegd worden voor technische installaties, transformatoren en stroomkabels. Belangrijk is dat deze infrastructures natuur versterkend ingepast zijn.
4. Wind op land zal zich beperkt ontwikkelen na 2020; alleen in industriegebieden of landelijke / kust gebieden, waar de opbrengst hoog is en de horizonvervuiling beperkt is. Omwonenden mogen financieel profiteren van deze parken, bijvoorbeeld door mede-eigenaar te worden (aandelen).
5. Zonneparken zullen in Nederland beperkt ontwikkeld worden. Vruchtbare landbouwgrond wordt hier niet voor ingezet. De gebouwde omgeving (daken) en braakliggende of onbruikbare grond (bv langs snelwegen) zijn wel geschikt.
6. Waterkracht zoals getijde energie en stromingsenergie, krijgen alle ruimte en zullen waar mogelijk en financieel aantrekkelijk geïntegreerd worden in onze kunstwerken
7. De kerncentrale van Borssele mag langer open blijven en er komt ruimte voor nieuwe kerncentrales. Het Rijk biedt hiervoor garanties of financiële steun. Doorontwikkeling en innovatie van moderne kerncentrales wordt ook in EU verband ondersteund.
8. Kolen (en olie) centrales faseren we snel uit. Gas centrales blijven beschikbaar en draaien in 2050 op hernieuwbare brandstof. We streven naar voldoende capaciteit zodat de afhankelijkheid voor elektriciteit met het buitenland minimaal is.
9. Groene waterstof kan een belangrijke drager voor de industrie en zware mobiliteit worden. Met langetermijncontracten en goede duurzaamheidseisen kan dit op de (wereld)markt worden ingekocht. Groene waterstof kan gemengd worden met aardgas in bestaande pijpleidingen, hiervoor worden pilotprojecten opgeschaald.
10. Aardgas zal nog lange tijd een noodzakelijke bron van energie blijven, waarbij winning op de Noordzee mogelijk moet blijven.
11. Innovatie met potentie wordt sterker gestimuleerd. Risico's van grote projecten worden door het Rijk genomen. Projecten op het gebied van geothermie, elektrolyse, energieopslag, groene moleculen, synthetische benzine/kerosine, warmte/koude bronnen en (BE)CCS² worden opgeschaald, mits er reële potentie is. Bij alle innovatie geldt dat een deel van de projecten gaat mislukken en een deel succesvol zal zijn.

² (BE)CCS: Biomassa Energie in combinatie met Carbon Capture and Storage.

4. Gebouwde omgeving

Doel : De gebouwde omgeving zal in 2040 voor warmte, licht en kracht zoveel mogelijk duurzame energie gebruiken, deels zelf of in de wijk opgewekt en het gebruik van energie minimaliseren.

1. De lokale overheid maakt een transitie plan om de bebouwde omgeving duurzaam te maken. Dit sluit aan op de natuurlijke momenten waarop (her) investeringen in woningen, vastgoed en infrastructuur gedaan moeten worden. De technische keuzes, zoals voor verwarming van huizen, zijn gebaseerd op de laagste maatschappelijke kosten. Duurzame energie voorzieningen zoals zonnepanelen en batterijen zullen standaard geïntegreerd kunnen worden in bebouwing en bouwmaterialen worden CO2 arm gemaakt, recyclebaar zijn en isolatie zal kostenverantwoord toegepast worden. Woningbouwcorporaties, netbeheerders, maatschappelijk vastgoed en commerciële vastgoed eigenaren en vertegenwoordigers van eigen woningbezitters werken mee aan het plan.
2. De woningbouwcorporaties zorgen dat de kwaliteit van wonen toeneemt en dat de kosten van de huurders, huur en energie lasten, voor bijna iedereen (> 90 %) dalen. Aanbestedingen voor verbouwingen stimuleren duurzame innovaties. Corporaties en woningeigenaren die sneller investeren, worden beloond
3. De eigen woningbezitters passen zelf hun huis aan, waardoor de energielasten zullen dalen. Er komt gebouw gebonden financiering, passend bij de plannen voor energie besparing en duurzame energie opwekking.
4. Vastgoed eigenaren verbouwen zelf hun panden. Ten aanzien van maatschappelijk vastgoed vervullen de eigenaren een voortrekkersrol.
5. De netbeheerders maken proactief netwerkplannen om de elektriciteit infrastructuur te versterken, rekening houdend met elektrisch rijden en zonnepanelen, en warmte of waterstof/ biogas infrastructuur aan te leggen. De straat mag maar één keer per 10 jaar open om overlast te beperken.
6. De bouwondernemingen en installateurs zorgen voor duurzame oplossingen van gebruik van materialen en streven naar minimale overlast bij de verbouwingen.
7. De warmtebedrijven, met collectieve warmtenetten, zorgen voor gebruik van duurzame bronnen of restwarmte op termijn. Warmtebedrijven zijn transparant en klanten kunnen eenvoudig overstappen op duurzame alternatieven.
8. Er komen twee onafhankelijk kennis centra: een voor informatie verstrekking over technische maatregelen voor verduurzaming van woningen en vastgoed en een voor sociale betrokkenheid bij veranderingen
9. De Rijksoverheid stelt normen op waaraan de nieuwe en bestaande woningen en vastgoed moet voldoen, gegeven ook nieuwe energie bronnen, in 2025, 2030 en 2040.
10. De kosten voor energie gebruik zijn niet afhankelijk van de energiebron. Er komt een landelijk uniform systeem voor aansluitkosten en gebruikskosten per eenheid bv afgeleid van de warmtepomp ("niet meer dan anders"). De totale kosten voor energiegebruik voor de burgers, vastgoed en mkb mogen niet stijgen, behalve als gevolg van mondiale brandstof prijs ontwikkelingen.
11. Er komt landelijk geld beschikbaar om woningbouwcorporaties , vastgoed en netbeheerbedrijven te compenseren voor versneld afschrijven van investeringen.
12. Samenwerking tussen lokale overheden loopt in principe via de provincies.

13. Gemeenten die grootschalige en risicovolle projecten willen uitvoeren, zoals geothermie of warmte-koude systemen, worden hierbij financieel en met expertise ondersteund.
14. De burgers mogen gezamenlijk vorm geven aan hoe de verandering in hun wijk of buurt samen met bedrijven tot stand komt. Hiervoor stellen overheden middelen en ondersteuning ter beschikking.
15. Energiecorporaties en andere samenwerkingsverbanden hebben een voorkeurspositie

5. Industrie

Hoofddoel : De Nederlandse industrie zal in 2050 circulair, klimaat neutraal en innovatief zijn. Ze geeft ruimte geven aan de huidige ondernemingen om zich te transformeren en ook ruimte aan nieuwe industrie. Daarbij zal zij minimaal moeten inspelen op de lokale duurzame behoeften en gewenste werkgelegenheid en regionaal concurrerend moeten zijn.

1. De Rijksoverheid stelt samen met de industrie een industriële visie op voor 2050. Hierin worden keuzes gemaakt waar Nederland behoefte aan heeft, waar Nederland internationaal sterk in kan zijn en waar deze ontwikkelingen mogen plaatsvinden. Dit is de input voor duurzame infrastructuur en duurzame energie planning. Dit wordt ook opgenomen in de omgevingsvisies.
2. De huidige bedrijven zullen zelf plannen maken over hoe ze ondernemend de transitie in hun bedrijf willen vormgeven. Daarbij gaat het zowel om hun eigen activiteiten als hun bijdragen aan anderen , zoals via restwarmte. Deze zijn vertrouwelijk.
3. CCS³ mag integraal onderdeel van een plan zijn, waarbij ook meer bedrijven kunnen samenwerken. Dit mag niet tot vertraging van de duurzame transitie van een bedrijf leiden, maar zorgen voor of hergebruik van CO₂ of omdat geen alternatieve productie wijze mogelijk is dan met fossiele brandstoffen.
4. De overheid stelt normen vast waaraan bedrijven moeten voldoen ten aanzien van CO₂⁴ uitstoot, vergelijkbaar met andere milieu vereisten en aansluitend bij de Europese systematiek. De uitstoot zal nationaal jaarlijks dalen naar 95% in 2050. Bedrijven mogen hun CO₂ reductie ook bij andere instellingen of bedrijven realiseren. Hiervoor zijn verhandelbare rechten beschikbaar.
5. ETS⁵ is het leidende financiële systeem voor CO₂ reductie in de industrie. Een eventuele additionele CO₂ heffing, indien de ETS CO₂ prijs onvoldoende prikkel geeft, komt 100% ten goede aan de industrie.
6. Per regionaal cluster zullen de bedrijven samen met de lokale overheden en infrabedrijven samenwerken om de voorgenomen plannen slagvaardig uit te voeren. Deze zullen aansluiten op de natuurlijke momenten van (her) investeren of desinvesteren.
7. De overheid zet gericht middelen in om duurzame innovaties te stimuleren ten behoeve van de Nederlandse industrie. Uitgangspunt is medefinanciering (50%) door het bedrijfsleven.
8. In principe komt er geen geld beschikbaar komt voor financiering van stranded assets, eigendommen die versneld afgeschreven moeten worden vanwege veranderende marktomstandigheden, zoals hogere CO₂ prijzen of duurzame alternatieven.
9. Gemeenten stellen bij uitgiftevoorwaarde voor nieuwe bedrijven aanvullende duurzaamheidseisen (bv BENG⁶), mits haalbaar.
10. Bedrijven zullen een transitie plan voor medewerkers opstellen, zodat ze van werk naar werk kunnen.
11. Onderwijsinstellingen zullen samen met bedrijven kijken naar een betere duurzaam curriculum, zodat er meer bewustzijn ontstaat voor de effecten van gedrag, consumptie op het milieu.

³ Carbon Capture and Storage: bv door CO₂ opslag in oude gasvelden in de Noordzee.

⁴ Meer precies: CO₂ equivalent.

⁵ ETS: Het Europese Emission Trading System

⁶ BENG: bijna energie neutraal gebouw

6. Landbouw en landgebruik

De Nederlandse landbouw is in internationaal verband duurzaam, innovatief en diervriendelijk. Om koploper te blijven zal gebouwd moeten worden aan de boerderij van de toekomst. Het doel is een gezonde, diervriendelijke, circulaire en duurzame landbouw, met oog voor people, planet en profit.

1. De rijksoverheid stelt samen met de sector een meerjarenplan op met een duidelijk toekomst perspectief voor de land- en tuinbouw. Het vakmanschap van de boeren vormt het uitgangspunt voor de lokale veranderingen, zoals sluiten van (regionale) kringlopen, extra lokale akkerbouw, versterking van biodiversiteit en natuurbehoud. De keuze tussen percentage landbouw en natuur gebieden vindt op nationaal niveau plaats en wordt regionaal ingevuld. Uitgangspunt is dat het areaal landbouwgrond gelijk kan blijven.
2. Er komt een gebiedsaanpak voor de problematische veenweidegebieden, waar omstandigheden voor duurzame agrarische productie lastig zijn. De afweging per perceel is van groot belang. Hierbij hoort een eerlijke compensatie voor de lokale boeren.
3. Duurzaam initiatief wordt beloofd: maatregelen op het gebied van koolstofvastlegging, eiwitteelten, precisielandbouw en biodiversiteit worden (financieel) aantrekkelijk gemaakt. Boeren in veenpolders worden geholpen bij duurzaam ondernemerschap, bijvoorbeeld met watermaatregelen (drainage).
4. De omvang van de veestapel kan slechts stijgen binnen de grenzen van duurzaamheid en biodiversiteit en bodem/lucht en waterkwaliteit.
5. De verwerkings- en veevoeder bedrijven zorgen zelf voor hun aanpassingen . Speciaal aandachtspunt is het verminderen van grondstof verlies en het circulair maken van internationale ketens.
6. De energie voorziening zal duurzaam worden door bv eigen zonnepanelen , hergebruik van energie uit mest (bio vergisting) en geothermie voor de glastuinbouw.
7. De supermarkten en groothandels bedrijven minimaliseren voedselverspilling.
8. De boeren spelen in op een voedseltrend waarbij er meer plantaardige eiwitten en minder dierlijke eiwitten gevraagd worden en tevens het gebruik van antibiotica en kunstmatige bestrijdingsmiddelen beperkt worden. Circulaire landbouw in gemengde bedrijven wordt gestimuleerd.
9. De consument wordt via voorlichting bewust gemaakt van de effecten van de eigen voedingskeuzes. Wanneer de consument in de supermarkt met de voeten kiest voor niet-duurzame producten, is verduurzaming in de land- en tuinbouw minder effectief.
10. Gewasbeschermingsmiddelen die op basis van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek veilig gebruikt kunnen worden, dragen bij aan een lagere CO₂ uitstoot, doordat minder landbouwgrond nodig is voor de voedselproductie. Dit neemt niet weg dat hier prudent mee omgegaan moet worden
11. Om innovatie te stimuleren, wordt voldoende grootschalig onderzoek gestimuleerd naar:
 - a. Nieuwe emissiearme stalconcepten
 - b. Groenteteelt onder licht
 - c. Teelt van wieren op zee
 - d. Het aanpassen van huidige stallen tot emissiearme concepten
 - e. Slimme maatregelen om methaanuitstoot uit mestopslag te verminderen
 - f. Precisiebemesting
 - g. Zowel investeren in wetenschappelijk onderzoek (Wageningen UR) en de uitbouw van praktijkconcepten met boeren en tuinders.

12. Het investeren in onderzoek betekent ook het faciliteren van innovatieve projecten met ontheffingen en (juridische) ondersteuning vanuit het ministerie.
13. Qua duurzame minimum criteria zal in Europees verband gestreefd worden naar aanscherping, waarbij bij implementatie onder andere rekening wordt gehouden met de doorlooptijd van fokprogramma's. Groothandels en supermarkten dienen hiervoor een normale prijs te betalen; de marktmacht van de primaire sector mag groter worden.
14. De rijksoverheid en sector samen stimuleren de innovatie in de sector, bijvoorbeeld via productschappen nieuwe stijl. De kosten hiervan worden laag gemaximeerd.
15. Via Europese regelingen zoals het nieuwe GLB en eenvoudige, lange termijn subsidie regelingen zal de overheid de sector gericht één op één ondersteunen.
16. De lokale overheden zorgen dat de omgevingsplannen aansluiten op de ontwikkelingen in de agrarische sector.

7. Mobiliteit

Doel : Een duurzaam, tijdige en betaalbare bereikbaarheid van personen en goederen.

1. De Rijksoverheid maakt samen met de infrabeheerders (weg, water, havens, spoor, luchthaven) en bedrijven een meerjarenplan voor mobiliteit (vgl. MIRT⁷), waarbij ook de ontwikkeling en het faciliteren van zelfrijdend (vracht)verkeer wordt meegenomen.
2. De fiets infrastructuur zal uitgebreid worden om ook afstanden tot 20 km gangbaar met de fiets te maken. Nieuwe scooters en brommers zijn vanaf 2025 elektrisch.
3. Het aandeel OV zal in de Randstad verder stijgen. Hiervoor zal de rail infrastructuur substantieel uitgebreid moeten worden en de frequentie worden verhoogd (bv via ERTMS⁸). Bussen worden elektrisch of gaan op groene moleculen⁹ rijden.
4. Het individuele personen vervoer met auto's zal elektrificeren en er zullen meer deelauto concepten komen. De overheid zal via de netbeheerders zorgdragen voor voldoende laad infrastructuur. Het wagenpark zal stapsgewijs naar 2040 zero-emissie worden, waarbij er geen voorkeur is voor techniek (elektrisch, waterstof etc.)
5. Voor het internationale personen vervoer tot 800 km zal de trein een aantrekkelijk alternatief voor de het vliegen moeten worden; in Europees verband moet het hoge snelheid netwerk uitgebreid worden.
6. De infrabeheerders zullen proactief de infrastructuur beschikbaar maken.
7. Pensioenfondsen en verzekeringsmaatschappijen mogen investeren in infrastructuur.
8. Het vliegverkeer zal verduurzamen door zuinigere vliegtuigen, duurzame brandstoffen (synthetische of bio kerosine) en meer rechtstreekse vluchtroutes. Het CDA spant zich in voor een Europese vliegbelasting. Bij invoering van een additionele NL vliegtaks wordt rekening gehouden met de hoogte van de vliegtaks in buurlanden. Een vliegtaks kan hoger zijn voor korte afstanden waar alternatieven zijn.
9. Aan alle organisaties wordt gevraagd te communiceren hoe zij een bewuste afweging maken bij mobiliteit voor medewerkers (volksmond: minder snoepreisjes). Dit kan ook via prijsprikkels gerealiseerd worden, bijvoorbeeld door medewerkers hoger salaris te geven en zelf te laten bepalen welke dienstreizen zij wel of niet willen maken.
10. De overheid zorgt voor infrastructuur voor opschaling nieuwe generatie brandstoffen (obv groene moleculen) voor zwaar vrachtvervoer, binnenvaart en scheepvaart. Een Europese aanpak hiervoor is van belang om deze innovaties te versnellen.
11. We investeren in goed bereikbare P&R's¹⁰ en overstapmogelijkheden OV-auto-fiets.
12. Het prijsmechanisme zal ingezet worden om personen te verleiden de juiste keuzes maken. De fiets is aantrekkelijker dan het OV en het OV dan de auto. In het dal reizen is goedkoper dan in de spits reizen. En tot slot is gebruik duurder dan bezit.
13. Een variabele spitstaks op de snelwegen kan bijdragen aan betere doorstroming en reductie van CO₂ emissies. We onderzoeken op welke plekken dit kosteneffectief is.
14. In de gebieden rond de grote steden in het westen en midden van Nederland kan verlaging van de maximumsnelheid een effectieve maatregel zijn. Hierbij kan gedacht worden aan een verlaging van 130 km/u naar 110 km/u, mits logisch inpasbaar bij de andere verkeersmaatregelen. Bij grote verkeersstromen bespaart dit relatief veel CO₂ uitstoot. Voor de langere afstanden in dunner bevolkte gebieden is deze maatregel minder goed verdedigbaar, mede omdat het OV hier vaak geen goed alternatief biedt, de milieuwinst veel kleiner is en de reistijden sowieso al langer zijn.

⁷ MIRT: Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport

⁸ European Rail Traffic Management System

⁹ Groen (bio)gas, groene waterstof, groene synthetische diesel, duurzame biodiesel etc.

¹⁰ P&R: park and ride, parkeergarage met goede toegang OV-fiets infrastructuur.

Buitenom 18
Postbus 30453
2500 GL Den Haag
☎ 070 3424888
✉ cda@cda.nl
🌐 www.cda.nl